

неральному Секретарю 22 грудня 1965 р. [14, 355]. Останній відзначив величезний внесок Г. Пласи в розробку миротворчої концепції на Кіпрі й наступного року неодноразово звертався до нього як консультанта за порадами щодо кіпрської проблеми [15, 36–37].

Після 1974 р., коли кіпрське питання загострилося та призвело до турецького вторгнення та розколу держави, діяльність Г. Пласи 10-річної давнини піддала під критику представників різних держав: СРСР, Китаю, Туреччини. Кожен з критиків не лінувався згадувати різкий тон, яким миротворець охарактеризував ситуацію на острові, називали його пропозиції «непрофесійними», «упередженими» та «занадто м'якими». Проте, жоден з опонентів не згадав, що 1974 р. відбувся сценарій, від якого намагався застерегти еквадорський дипломат, і який він описав у своїй доповіді.

З кінця 1960-х рр. Г. Пласа змінив кар'єру, присвятивши себе діяльності в Організації Американських Держав (далі – ОАД). Як представник латиноамериканських політичних кіл і як спеціаліст з інтернаціональної та міжнародної торгівлі, і як людина з великим досвідом роботи в міжнародних організаціях, він зробив блискучу кар'єру в ОАД. Своєю роботою в ній він приніс користь як розвитку Батьківщини, так і інтеграції латиноамериканських держав. 13 лютого 1968 р. його було обрано Генеральним Секретарем ОАД, яку він очолював до 1975 р. Під його керівництвом, Секретаріат організації зазнав повної реорганізації й ОАД перетворилася на ефективну та працездатну структуру. З доповідей і статей Г. Пласи можна зробити висновок, що, під час головування в ОАД, він займався питаннями розвитку сільського господарства в латиноамериканських країнах і соціальними проблемами [16, 2]. Крім того, він зберіг зв'язки з ООН і активно залучався до її проєктів в Латинській Америці. Наприклад, він головував в Економічній Комісії Латинської Америки ООН, намагаючись втілити свою головну мету – створення єдиного латиноамериканського ринку [9, 12].

У 1975 р. Г. Пласа повернувся на Батьківщину й наступні 12 років виконував добровільну місію посередника у вирішенні конфліктів в еквадорському суспільстві, присвятивши цьому завданню весь досвід і талант.

Отже, Г. Пласу по праву можна назвати «людиною світу». Його професійна кар'єра поділяється на три етапи: національний, міжнародний та панамериканський. Він виявив справжні таланти економіста практика та теоретика. Крім того, він був сильним стратегом і аналітиком. Зробивши блискучу кар'єру в національній політиці, він перейшов на служіння всьому світу, зробивши суттєвий внесок у розвиток миротворчості. Цим еквадорський політик довів, що миротворець – це особливий психологічний тип людини та рідкий талант.

1. *Galo Plaza Lasso // Gale Encyclopedia of Biography. – Mode of Access: <http://www.answers.com>.*
2. *Pineo F.R. Ecuador and the United States: Useful Strangers. – Athens (Georgia), 2007.*
3. *Becker M. Indians and Leftists in the Making of Ecuador's Modern Indigenous Movements. – W. p., 2008.*
4. *May S., Plaza G. The United Fruit Company in Latin America. – W. p., 1958.*
5. *Gerlach A. Indians, Oil and Politics: A Recent History of Ecuador. – Wilmington, 2003.*
6. *Alexander R.J. A History of Organized Labor in Peru and Ecuador. – Westport, 2006.*
7. *Cueva A. The Process of Political Domination in Ecuador. – Rutgers, 1982.*
8. *Plaza G. Problems of Democracy in Latin America. – W. p., 1981.*
9. *Radio Interview with President Galo Plaza, 28 March, 1984. – W. p., 1984. – Mode of Access: www.un.org/ru/documents.*

10. *Документ S/4040. Первый доклад группы наблюдателей Организации Объединенных Наций в Ливане // Совет Безопасности. Официальные отчёты. 14 год. Дополнения за июль, август и сентябрь. – Нью-Йорк, 1958 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: www.un.org.*
11. *Документ S/4007. Письмо представителя Ливана от 22 мая 1958 года на имя Председателя Совета Безопасности. Совет Безопасности. Официальные отчёты. 828-е заседание 15 июля 1958. – Нью-Йорк, 1958 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: www.un.org.*
12. *Document S/4557. Second Progress Report to the Secretary-General from his Special Representative in the Congo and exchange of messages between the Secretary-General and the representative of Belgium, and between the Secretary-General and the President of the provincial government of Katanga. – Mode of Access: www.un.org/ru/documents*
13. *Документ S/6253. Доклад посредника Организации Объединенных Наций на Кипре генеральному секретарю от 26 марта 1965 г. // Совет Безопасности. Официальные отчёты. 21 год. Дополнения за январь, февраль, март. – Нью-Йорк, 1965 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: www.un.org/ru/documents.*
14. *Letter from Dr. Galo Plaza to U. N. Secretary-General, U Thant. 22 December, 1965 // Cyprus. The Problem in Perspective. – Nicosia, 1968.*
15. *Letter from U. N. Secretary-General U Tan to Mr. Plaza. 30 December, 1966 // Cyprus. The Problem in Perspective...*
16. *Excerpt of Remarks of Galo Plaza, Secretary General of the Organization of American States, in the Symposium of the International Center for Tropical Agriculture on «the Potential of the Lowlands» Given in Cali, Colombia on October 13, 1973 // Third year of operation of the grant to demonstrate the significant contribution that rural young people can make to rural development in Latin America. – San Jose, 1974.*

Kovalskiy S. Galo Plaza: political portrait of the peacemaker. In this article the biography of Ecuadorian politician G. Plaza was studied. His national and international policy was analyzed. The special attention was paid to the G. Plaza's peacekeeping initiatives.
Key words: Ecuador, G. Plaza, banana republic, UN's peacekeeping, Organization of American States, Pan-Americanism.

Я. І. Золотарьова

ПОЛІТИКА США ІЗ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ ЩОДО СРСР У 1977–1980 рр.: МЕТОДИ ТА ІНСТИТУАЛІЗАЦІЯ

У статті досліджено формування доктрини захисту прав людини у зовнішній політиці США роки президентства демократа Дж. Картера та механізм її втілення щодо СРСР.

Ключові слова: доктрина зовнішньої політики США, захист прав людини, адміністрація президента, Дж. Картер, американсько-радянські відносини

З формуванням у Сполучених Штатах Америки впродовж першої половини 1970-х рр. кількох концепцій захисту прав людини, утворилася ідейно-теоретична основа для продовження правозахисних ініціатив, розпочатих Конгресом у 1973–1976 рр. 39-й президент Дж. Картер офіційно включив вектор захисту прав людини до пріоритетів зовнішньої політики США.

Проблему правозахисного дискурсу зовнішньої політики США ґрунтовно досліджували американські автори, серед яких виділяються роботи прихильників ідеї «політичного моралізму» – І. Донелі, З. Бєжинського, Д. Хіпса, Р. Лілліча, Дж. Льюїса. Серед апологетів «політичного реалізму» правозахисній тематиці зовнішньої політики приділяють увагу А. Шлезінгер-молодший, Г. Віард, Г. Кіссінджер, С. Браун. Це ж питання піднімається і в роботах критичного напрямку американської історіографії (Р. Фолк, Л. Шульц, Н. Хомскі). У радянській та російській історіографії з-поміж робіт актуального характеру проблематика прав людини у формуванні зовнішньої політики США отримала на-

укову оцінку в роботах Г. Арбатова, В. Журкіна, Е. Іваняна, А. Кокошина, О. Колобова, Р. Овіннікова, О. Попової, А. Тихонова, О. Широкова. В українській історіографії наразі не існує комплексних праць, які б досліджували питання формування доктрини прав людини у зовнішній політиці США та її реалізації щодо окремих країн.

Мета цієї статті – аналіз втілення політики США з захисту прав людини щодо СРСР за президентської каденції Дж. Картера. Документальною базою дослідження є промови останнього, папери його адміністрації: меморандуми, звіти за результатами переговорів з офіційними представниками Радянського Союзу, листування з дисидентами, щотижневі огляди проблем національної безпеки, а також матеріали слухань та постанови Конгресу США. Ці джерела дають можливість дізнатися, як відбувалася координація зусиль з просування прав людини у світі між різними підрозділами адміністрації США, побачити роботу аналітичних служб, технологію прийняття й опрацювання зовнішньополітичних рішень.

Єдиного доктринального документу, який би містив визначення поняття «права людини», означення принципів і методів цієї політики, в адміністрації Дж. Картера не було. У той же час аналіз чисельних виступів Президента та головних чиновників дозволяє виділити деякі елементи доктрини та прослідкувати її трансформацію. Так, в інаугураційній промові 20 січня 1977 р. Дж. Картер декларував абсолютний характер прихильності американців до ідеї «захисту прав людини»: «Оскільки ми вільні, ми ніколи не зможемо лишатися байдужими до долі свободи повсюди, – сказав він. – Наше почуття моральності спонукає нас надавати перевагу тим країнам, які розділяють нашу незмінну повагу до прав людини» [1, 121–122]. Промова Президента Картера на ГА ООН 17 березня 1977 р. під назвою «Ідеали ООН та зобов'язання США» була першим офіційним виступом, де новий президент означив підходи Вашингтона до проблеми прав людини. Згідно цієї промови, права людини – універсальні, засновані на міжнародних домовленостях з прав людини [2, 2–6].

Концептуальне обґрунтування нового зовнішньополітичного курсу Вашингтона також прозвучало під час виступу Президента в університеті Нотр-Дам 22 травня 1977 р. Серед 5 напрямів зовнішньої політики першу позицію отримало «зобов'язання Америки з захисту прав людини як фундаментального принципу зовнішньої політики» [3, 8]. У цій промові Дж. Картер також пропонував певні заходи втілення кампанії захисту прав людини: публічна дипломатія, зміни програм економічної допомоги, нагадування офіційним особам інших країн про ситуацію з дотримання прав людини в їх країнах під час особистих зустрічей. Однак цей виступ також не вніс ясності у важливе питання щодо сутності поняття «права людини» в розумінні президентської адміністрації.

Офіційним визначенням «прав людини» стало формулювання державного секретаря С. Венса. У квітні 1977 р. він виступив з доповіддю в університеті Джорджії на тему прав людини у зовнішній політиці, виділяючи три категорії прав: 1. Право бути вільним від порушення урядом суверенітету особистості. 2. Право на задоволення першочергових потреб у харчуванні, житлі, охороні здоров'я й освіті. 3. Право на політичні та громадянські свободи [2, 407–409]. Однак у практичному втіленні американська політика фокусувала винятково на громадянських і політичних правах.

Робота механізму реалізації політики захисту прав людини у роки картерівської адміністрації не стала ідеальною системою, хоча і були створені нові важливі структури. Ефективність більшості цих органів була порівняно невисокою [4, 35–45]. Крім того, було помітне неузгодження і протистояння різних відомств. Найбільш гострі розбіжності виникли через появу та функціонування Бюро з прав людини і гуманітарних питань – основного органу, на який було покладене втілення правозахисного напрямку зовнішньополітичного курсу Держдепартаменту. Діяльність Бюро суперечила традиційним уявленням дипломатичної думки про невтручання у внутрішні справи інших країн [5, 103].

Значну роль у неузгодженості політики захисту прав людини мало протистояння президентської адміністрації з Конгресом США, де вирішенням завдання «відновлення моральних цінностей» політики США займався блок впливових ідеологів, політичних діячів та угруповань. До цього чисельного, але нестійкого блоку входили не лише ліберали, але і консерватори та неоконсерватори [6, 189–192], котрим часто було складно знайти консенсус з ряду правозахисних ініціатив виконавчої влади. Тому її успішної діяльності в Конгресі впродовж 1977–1978 рр. не спостерігалось. Належною ілюстрацією такої ситуації була проблема ратифікації, підписаних 1977 р. Дж. Картером, ряду документів – Міжнародної конвенції про ліквідацію всіх форм расової дискримінації, Міжнародного пакту про громадянські та економічні права, Міжнародного пакту про економічні, соціальні та культурні права. Протистояння виконавчої та законодавчої влад зумовило також створення спеціалізованого інституту прав і свобод людини. Акцент у формуванні його особового складу робився на неурядові канали, а сам інститут мав узяти на себе ті функції, які до цього часу виконував Держдепартамент. Однією з них мала стати підготовка щорічних звітів із дотримання прав людини у різних країнах. Однак законопроект про створення інституту (як і наступний 1979 р.) так і не був прийнятий.

Після приходу Дж. Картера до Білого дому, вийшла відповідна президентська директива про розгортання кампанії з моніторингу випадків порушення прав людини у СРСР та соціалістичних країнах (таких директив було декілька № 18, 59 та ін.). Щодо Радянського Союзу та соціалістичних країн Вашингтон використовував методи «публічної демократії»: заяви, особисті бесіди з радянським високопосадовцями, зустрічі з дисидентами. Значний міжнародний резонанс викликав той факт, що Дж. Картер особисто проводив зустрічі та листувався з радянськими дисидентами. За підрахунками архівіста російсько-американського проєкту «Електронний історичний ресурс “Меморіал”» Дж. Картер отримав з СРСР кілька десятків листів, з них 15 послань від політичних в'язнів радянських таборів. У фондах також зберігається значна кількість листів від незалежних громад п'ятидесятників, адвентистів, баптистів, з проханням допомоги виїхати з соціалістичної держави. Їх зміст: сподівання, що американський президент зможе вплинути на владу СРСР, аби вона перестала переслідувати інакодумців, заклики не відступати від проголошеного курсу зовнішньої політики. У лютому 1977 р. Дж. Картер прийняв у Білому Домі дисидента В. Буковського. У листі до радянського правозахисника А. Сахарова Президент заявив про заступництво всім затриманим та переслідуваним дисидентам у СРСР та Східній Європі [7, 18].

Проблема дотримання прав людини в СРСР зумовила значний резонанс у американському суспільстві, що простежується на основі аналізу контенту провідних політичних видань країни. За перший квартал 1977 р. у щоденній газеті «Нью-Йорк таймс» містилися 143 матеріали, де фігурувала тема радянських дисидентів. За той же проміжок часу газета «Вашингтон пост» розмістила 87 статей на цю тему, «Лос-Анджелес таймс» – 54 [8, 136]. Серед них значну частку склали матеріали, що висвітлювали порушення прав радянського єврейства. Про вплив нової політики США у радянському дисидентському русі свідчить статистика опозиційного до режиму видання «Хроніка поточних подій». Дж. Картер – єдиний закордонний політик, хто потрапив до списку топ-100, сформованого на основі частоти згадувань. Ім'я президента названо у бюлетені московських правозахисників 74 рази, для порівняння, Р. Ніксон і Дж. Форд – 20 і 10, Р. Рейган – 9 (підрахунки проведені за допомогою бази даних «Індекс імен», створеної в рамках підготовки наукового видання «Хроніки») [9].

Проголошена Дж. Картером доктрина захисту прав людини на міжнародній арені, зокрема у СРСР, нелегко втілювалася в реальні дії як у середині самої адміністрації, так і, наприклад, на рівні посольств. Заклик до державних структур щодо злагодженої взаємодії містився в ряді меморандумів. В одному з них повідомлялося про спеціально створене відділення з прав людини у Держдепартаменті, яке очолила П. Деріан, і про Дж. Такман, яка стала відповідальною особою перед Радою Національної Безпеки (РНБ) за питання, пов'язані з правами людини: «Ми хотіли б закликати всіх, хто планує зустрічі з дисидентами, або гоуге листи з цих питань, або зустрічається з групами, які займаються цими питаннями, або виступає з промовами, обов'язково попередньо зв'язатися з Дж. Такман, яка буде координувати з П. Деріан і отримувати від неї поради та вказівки» [10].

Від середини 1970-х рр. у Конгресі США виникла комісія з нагляду за виконанням положень Гельсінських домовленостей з прав людини. Її метою був збір інформації про права людини та «проведення» інспекцій у соціалістичних країнах. Офіційний Вашингтон намагався використати метод міжнародного тиску на Москву через участь у Белградській зустрічі (1978 р.) представників 35 держав, які раніше підписали у Гельсінкі Заключний акт загальноєвропейської наради. Під час зустрічі піднімалося питання порушення громадянських прав в СРСР і гонінь на радянських євреїв [11, 13]. Тема дисидентів активно розроблялася й у апараті РНБ. Радник з національної безпеки З. Бжезинський вважав її головним напрямом впливу на СРСР з далекоглядною метою: «Поставити Радянський Союз ідеологічно у позицію оборони» [12, 386].

Важливим методом реалізації політики США з захисту прав людини були щорічні звіти про порушення прав людини, так звані «чорні списки». У 1979 р. було вироблено новий критерій виділення країн-порушників. Якщо в 1976–1978 рр. Конгрес дотримувався критерію двосторонніх контактів, то після приходу до влади нової адміністрації прижився критерій – членство в ООН. Тому СРСР не було у списках порушників 1976–1979 рр. Вперше Радянський Союз потрапив до цих списків у 1980 р. Звіт складався на основі матеріалу, який підготували радянські правозахисники, а також офіційні американські та неофіційні особи в СРСР. Найбільше уваги в матеріалах приділялося порушенню громадянських та політичних прав, а також прав особис-

тості [13]. У наступних звітах СРСР незмінно входив до списків порушників прав людини. Однак з 1980 р. тема кампанії з захисту прав людини в СРСР втрачає позиції на порядку денному американської зовнішньої політики. Про це можна говорити на основі аналізу послань Конгресу за 1980 р. За підрахунками американського політолога Ф. Клінберга теми прав людини президент присвятив 3 % обсягу послань, тоді як 1977 р. у своїй інавгураційній промові – 23 % [14, 147].

Таким чином, протягом 1978–1980 рр. проблема прав людини увійшла до визначальних факторів розвитку взаємовідносин між двома наддержавами. За президента Дж. Картера ця проблема перетворилася на одне з вузлових протиріч американсько-радянських відносин, тому впливала і на інші напрями переговорного процесу: дебати навколо договору ОСО-2 і військової допомоги третім країнам. Все ж таки кампанія США на захист прав людини протягом 1977–1980 рр. частково досягла мети всередині СРСР – активізувалася внутрішня опозиція режиму КПРС, яка була досить строкатою. Проте, незважаючи на конфронтацію в умовах біполярності світу, варто констатувати й існування діалогу між Вашингтоном та Москвою.

1. *Department State Bulletin, 1977, Febr. 14 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://archive.org/details>.*
2. *American Foreign Policy Basic Documents, 1977–1980. Department of State. Bureau of Public Affairs. Office of the Historian – Washington, 1983.*
3. *Newsweek. – 1977. – March 14.*
4. *U.S. Congress. Senate. Committee on Foreign Relations. Human Rights and US Foreign Assistance. Experiences and Issues in Policy Implementation (1977–1978): a Report. – Washington, 1979.*
5. *U.S. Congress. Senate. Committee on Foreign Relations. Subcommittee on Foreign Assistance. Human Rights Issues and their Relationship to Foreign Assistance Programs. – Washington, 1977 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://books.google.com.ua/books/about>.*
6. *Apodaca C. Understanding U.S. Human Rights Policy: A Paradoxical Legacy. – Routledge, 2013.*
7. *American Foreign Relations. Adoc. Record, 1977. – N.Y., 1979.*
8. *Баталов Э.Я., Малашенко И.Е., Мельвиль А.Ю. Идеологическая стратегия США на мировой арене. – М., 1985.*
9. *Президент США Дж. Картер и права человека в СССР [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://memo.ru/history/diss>.*
10. *Lipshutz B., Brzezinski Z. White House Memorandum re: Meetings with Representatives of Citizens of Foreign Countries Relating to Human Rights Matters and Similar Situations, demanding coordination on Human Rights actions and statements [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.memo.ru/history/diss/carter>.*
11. *Hofman S. Requiem // Foreign Policy. – 1979. – Spring.*
12. *Цит. за: Добрынин А. Сузубо доверительно: посол в Вашингтоне при шести президентах США (1962–1986 гг.). – М., 1996.*
13. *Country Reports on Human Rights Practices. Report Subcommittee on Foreign Relations, U.S. Senate, and Committee on Foreign Affairs, House of Representatives, by the Department of State. – Washington, 1981 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://archive.org>.*
14. *Klinberg F.L. Cyclical Trends in American Foreign Policy Moods: The Unfolding of America's World Role. – N.Y., 1983.*

Zolotariova Y. U. S. The USA Human rights policy regarding the Soviet Union in the 1977th–1980th: methods and institutionalization. In the article is researched the formation of the human rights' doctrine in the U.S. foreign policy during the presidency of the democrat J. Narter and the mechanism of its implementation regarding the USSR. **Key words:** doctrine of U.S. foreign policy, human rights, J. Carter, administration, US-Soviet relations